

مروری

معرفی و بررسی وضعیت جامعه پرندگان تالاب آق قلعه (یومروته) در شهرستان نقده

فرشید دیلمقانی

دانشجوی دکترای سیاست گذاری فرهنگی،
دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بین المللی امام
رضا (ع)

چکیده

تالاب آق قلعه (یومروته) در حال حاضر مهم ترین و یکی از بزرگ ترین سایت های تالابی در سطح شهرستان نقده و استان آذربایجان غربی می باشد. مساحت این تالاب حدود ۳۰۴ هکتار می باشد که در ارتفاع ۱۳۰۸ متری از سطح دریا قرار گرفته است. این تالاب در حوضه آبریز رودخانه گذار قرار گرفته است و توسط جریان های این رودخانه و نیز از رواناب های ناشی از بارش بر سطح حوضه آبریز تالاب تغیه می گردد. با توجه به بررسی های صورت گرفته تا کنون ۹۳ گونه از پرندگان ایران در تالاب شناسایی و ثبت گردیده است. اهمیت بالای این تالاب به دلیل جای دادن پرندگان در فصل بهار و تابستان می باشد که گونه ها در این فصول دوره حیاتی خود یعنی زادآوری رو می گذرانند. چرای دام و کاهش حجم آب ورودی در پاییز و زمستان و یخ زدگی سطح آن مهم ترین عوامل تهدید کننده تالاب به شمار می روند. وجود راه های دسترسی آسفالت، ریلی و خاکی به تالاب، وجود غنای گونه ای بالای پرندگان و چشم انداز های زیستگاهی زیبا با پوشش گیاهی مترکم و همچنین وجود تپه تاریخی حسنلو و باغات و مزارع زیبای منطق در جوار تالاب می تواند ارزش های اکوتوریستی این تالاب را بیش از پیش نمایان کند. این تالاب برای ثبت به عنوان تالاب بین المللی، دارای معیارهای ۲، ۳ و ۴ کنوانسیون رامسر می باشد.

نویسنده مسئول: فرشید دیلمقانی

پست الکترونیک: ardam1975@yahoo.com

کلمات کلیدی: زیستگاه، پرندگان، حفاظت، اکوتوریسم، حسنلو

مساحت و محدوده

اراضی ملی می باشد. مساحت این تالاب حدود ۳۰۴ هکتار می باشد که در ارتفاع ۱۳۰۸ متری از سطح دریا قرار گرفته است (شکل ۱).

تالاب آق قلعه (یومروته) از شمال محدود به سد مخزنی حسنلو بوده و از شرق و غرب محدود به اراضی کشاورزی روستای حسنلو و از جنوب محدود به

شکل (۱) تصویری از کل محدوده تالاب آق قلعه (یومروته)

اهمیت و تاریخچه تشکیل تالاب

تالاب آق قلعه (یومروته) در حال حاضر مهم‌ترین و یکی از بزرگ‌ترین سایت‌های تالابی در سطح شهرستان نقده و استان آذربایجان غربی می‌باشد. این تالاب در پایین دست تالاب شورگل و بعد از تغییر کاربری آن به سد مخزنی ایجاد گردید. با توجه به کاربری مرتع و شوره‌زار بودن محل تالاب قبل از ایجاد آن و دارا بودن پوشش گیاهی مناسب در حال حاضر پذیرای بسیاری از پرندگان مهاجر در فصل جوجه‌آوری می‌باشد. این تالاب دارای دو کارکرد عمده در ارتباط با پرندگان مهاجر در بهار و تابستان می‌باشد. ۱- پوشش گیاهی مناسب و متراکم آن محل مناسبی برای آشیانه‌سازی و جوجه‌آوری پرندگان آبی و کنار آبی می‌باشد. ۲- با توجه به پوشش علفی مناسب منبع تغذیه‌ای مهمی برای پرندگانی می‌باشد که از این تالاب به‌عنوان مکان تغذیه‌ای و مکمل استفاده می‌کنند مانند فلامینگو.

تعیین موقعیت جغرافیایی تالاب و راه دسترسی به آن

این تالاب در غرب جاده مهاباد-ارومیه و در شرق جاده حیدرآباد قرار گرفته است؛ که از هر دو مسیر می‌توان به تالاب دسترسی پیدا نمود. همچنین از روستای حسنلو و عظیم خانلو نیز راه دسترسی وجود دارد. تالاب آق قلعه در ۱۰ کیلومتری شهرستان نقده و در ۸۰ کیلومتری شهرستان ارومیه قرار گرفته است. از روستای‌های اطراف این تالاب می‌توان به روستای حسنلو، عظیم خانلو، حاجی باغلو، شیخ احمد و تازه کند اشاره نمود. موقعیت جغرافیایی تالاب را می‌توان در شکل ۲ مشاهده نمود.

بررسی سوابق مطالعات انجام شده

با توجه به اینکه تالاب آق قلعه (یومروته) از تالاب‌هایی است که جدیداً به فهرست تالاب‌های ایران معرفی شده است مطالعات زیادی بر روی آن

روی جامعه پرندگان آن و همچنین فرصت‌ها و تهدیدهای آن انجام شده، اشاره نمود.

انجام نشده است. از مطالعات انجام شده می‌توان به مطالعات شیخی ئیلانلو و همکاران در سال ۱۳۹۰ بر

شکل (۲) تصویر ماهواره‌ای از موقعیت تالاب آق قلعه (یومروتپه)

زیرزمینی دشتهای نقده و اشنویه تغذیه کننده منابع زیرزمینی تالاب آق قلعه می‌باشد که از عوامل تهیه آب مورد نیاز این تالاب می‌باشد. در سال‌های اخیر آبرسانی به تالاب آق قلعه از طریق سد مخزنی حسنلو نیز در مواقع کم آبی و قطع آب رودخانه گذار و خشک شدن آن صورت می‌گیرد (شکل ۳ و ۴).

بررسی وضعیت هیدرولوژی تالاب

این تالاب در حوضه آبریز رودخانه گذار قرار گرفته است و توسط جریان‌های این رودخانه و نیز از رواناب‌های ناشی از بارش بر سطح حوضه آبریز تالاب تغیه می‌گردد. نشت آب‌های زیرزمینی نیز از دیگر منابع تغذیه کننده این تالاب می‌باشد. آب‌های

شکل (۳) آب خروجی از تالاب و ورودی به تالاب در مواقع پر آبی و کم آبی تالاب آق قلعه (یومروتپه)

شکل (۴) طرح انتقال از کانال آبرسانی سد حسنلو به تالاب و طرح لایروبی انهار منتهی به تالاب

بررسی پوشش گیاهی تالاب

نی)، ارتفاع متوسط (جگن). ارتفاع کم مانند چمن را می‌توان بیان نمود. عمده پوشش گیاهی مانند نی و جگن در بخش شمال شرق و شرق تالاب قرار گرفته و بخش جنوبی هم شورزار می‌باشد که گیاهان شورپسند در آن یافت می‌شوند در کل دو جامعه گیاهان شورپسند و آبیزی پوشش گیاهی تالاب را تشکیل می‌دهند (شکل ۵).

با توجه به اینکه تا کنون مطالعات جامعی درباره پوشش گیاهی تالاب و گونه‌های گیاهی موجود در آن مورد پژوهش محققان و گیاه‌شناسان قرار نگرفته است. در اینجا به پوشش گیاهی کلی در تالاب اشاره می‌گردد که با توجه با بازدیدهای میدانی صورت گرفته سه تیپ پوشش گیاهی با ارتفاع بلند (مانند

شکل (۵) پوشش گیاهی تالاب آق قلعه (یومروتپه)

تالاب همانند تالاب شورگل می‌باشد؛ و محدوده مشترکی در حوضه آبخیز دارند (شکل ۶).

خصوصیات فیزیکی حوضه آبخیز

تالاب از قسمت جنوبی باقی مانده تالاب شورگل به وجود آمده است لذا خصوصیات حوضه آبخیز این

شکل (۶) حوضه آبخیز تالاب آق قلعه (یومروتپه)

یا کاربری باغ سیب و انگور دارند از لحاظ اقتصادی وضعیت مناسبی وجود دارد. همچنین نزدیکی کارخانه آذرقند به روستاهای اطراف تالاب به عنوان مکان اشتغال برای جوانان از فشارهای وارده بر تالاب می‌کاهد.

بررسی وضعیت فرهنگی روستاهای اطراف تالاب

وجود تپه‌های باستانی از جمله تپه باستانی حسنلو (۶۰۰۰ هزار سال قبل از میلاد) در حدود ۲ کیلومتری تالاب می‌تواند به عنوان یک اثر تاریخی و فرهنگی ملی در کنار تالاب آق قلعه (یومروتپه) بر پتانسیل جذب گردشگر و حفاظت این دو سرمایه ملی کمک شایانی نماید.

بررسی وضعیت آب و هوایی منطقه مورد مطالعه

منطقه مورد مطالعه دارای اقلیم نیمه خشک با زمستان‌های سرد و تابستان‌های معتدل می‌باشد.

بررسی وضعیت اجتماعی روستاهای اطراف تالاب

با توجه به قرارگیری تالاب آق قلعه در منتهی الیه منطقه دشتی دارای زمین‌های کشاورزی آبی و باغات روستاهای زیادی در اطراف این تالاب وجود دارند. بزرگ‌ترین و نزدیک‌ترین روستا به این تالاب دهستان حسنلو می‌باشد که دارای نزدیک به ۵۰۰ خانوار می‌باشد. روستاهای آقا بیگلو، عظیم خانلو، تازه‌کند، حاجی فیروز و شیخ احمد را می‌توان نام برد که همگی ساکنین این روستاها به زبان آذری صحبت می‌کنند.

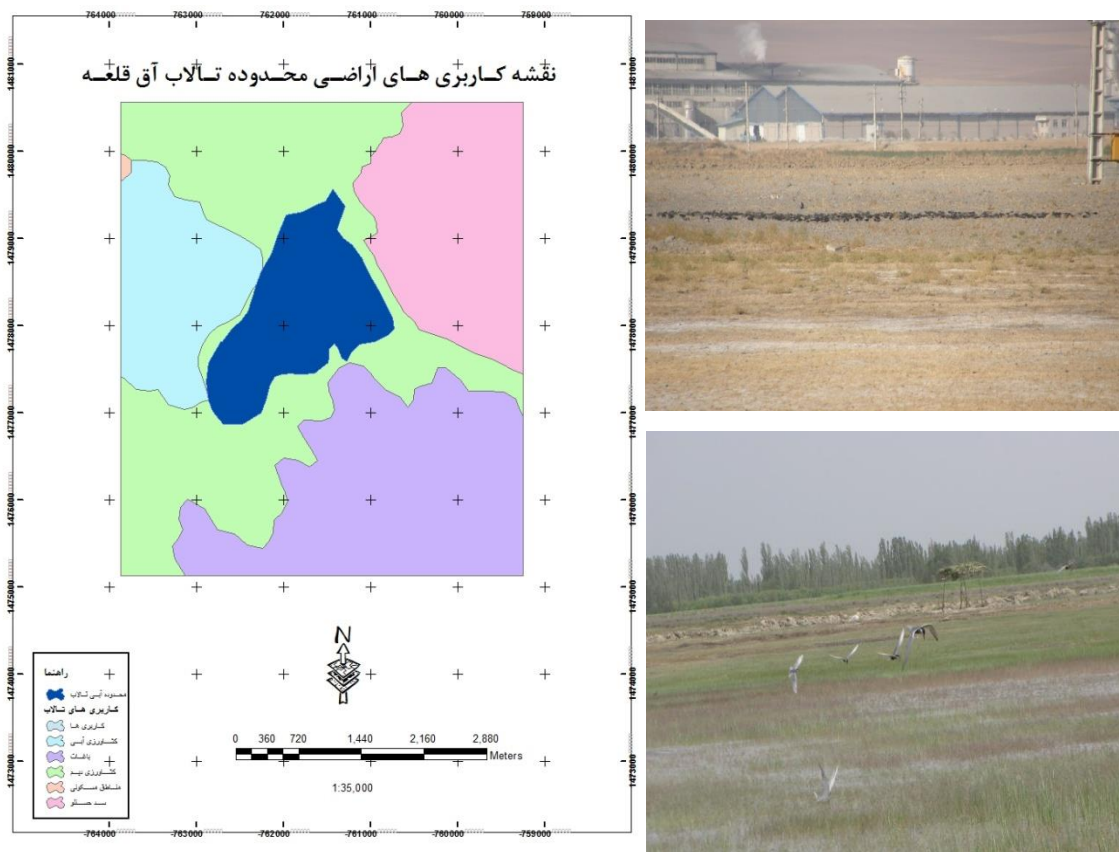
بررسی وضعیت اقتصادی روستاهای اطراف تالاب

معیشت اهالی روستای اطراف تالاب از دو راه کشاورزی و دامداری انجام می‌گیرد. عمده ساکنین روستاها کشاورز بوده و تعدادی نیز دامداری می‌کنند. با توجه به اینکه زمین‌های زراعی از نوع آبی بوده و

اطراف تالاب کاربری‌های متفاوتی را دارا می‌باشد که از جمله می‌توان به کاربری‌های کشاورزی، مرتع، سدسازی و صنعتی اشاره نمود که در شکل زیر نشان داده شده است. زمین خود تالاب و مراتع شوره‌زار بخش جنوب غربی آن دولتی بوده ولی دامداران حق استفاده از آن را برای چرای دام‌های خود دارا می‌باشند. کارخانه قند نیز به‌عنوان کاربری توسعه صنعتی در بخش غربی تالاب و به فاصله یک کیلومتری آن قرار گرفته است (شکل ۷).

میانگین ماهانه دمای هوا بین حداکثر ۳۲٫۱ درجه سانتی‌گراد در تابستان تا حداقل ۷٫۹- درجه سانتی‌گراد در طول ماه‌های زمستان متغیر می‌باشد. میزان بارش سالانه حدود ۲۷۰ میلی‌متر می‌باشد که عمده آن از اواخر پاییز تا اواسط بهار به وقوع می‌پیوندد. بارش باران در طول ماه‌های تابستان کمتر از ۱٪ بارش سالانه را تشکیل می‌دهد. در طول ماه‌های زمستان بارش عموماً به شکل برف می‌باشد.

کاربری اراضی اطراف تالاب

شکل (۷) نقشه کاربری اراضی و تصاویر مربوط به کاربری کشاورزی و صنعتی تالاب آق قلعه (یومروتپه)

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته تا کنون ۹۳ گونه از پرندگان ایران در تالاب شناسایی و ثبت گردیده است (جدول ۱).

بررسی و تعیین جمعیت پرندگان تالاب

جدول (۱) فهرست پرندگان شناسایی شده در تالاب آق قلعه (بومروتپه)

ردیف	گونه	نام علمی	ردیف	گونه	نام علمی
۱	کشیم کوچک	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	۴۸	آبچلیک خالدار	<i>Tringa erythropus</i>
۲	کشیم کوچک	<i>Tachybaptus ruficollis</i>	۴۹	آبچلیک تک زی	<i>Tringa ochropus</i>
۳	کشیم گردن سیاه	<i>Podiceps grisegena</i>	۵۰	آبچلیک آواز خوان	<i>Actitis hypoleucos</i>
۴	باکلان	<i>Phalacrocorax carbo</i>	۵۱	آبچلیک پا سرخ	<i>Tringa totanus</i>
۵	باکلان کوچک	<i>Phalacrocorax pygmeus</i>	۵۲	آبچلیک شکیل	<i>Philomachus pugnax</i>
۶	حواصیل خاکستری	<i>Ardea cinerea</i>	۵۳	گیلان‌شاه بال سفید	<i>Limosa limosa</i>
۷	حواصیل ارغوانی	<i>Ardea purpurea</i>	۵۴	پاشلک کوچک	<i>Lymnocyptes minimus</i>
۸	حواصیل سفید بزرگ	<i>Casmerodius albus</i>	۵۵	تلبله کوچک	<i>Calidris minuta</i>
۹	اگرت کوچک	<i>Egretta garzetta</i>	۵۶	پرستو دریایی معمولی	<i>Sterna hirundo</i>
۱۰	بوتیمار	<i>Botaurus stellaris</i>	۵۷	پرستوی دریایی تیره	<i>Sterna repressa</i>
۱۱	بوتیمار کوچک	<i>Ixobrychus minutus</i>	۵۸	پرستو دریایی بال سفید	<i>Chlidonias leucopterus</i>
۱۲	حواصیل زرد	<i>Ardeola ralloides</i>	۵۹	پرستوی دریایی سیاه	<i>Chlidonias niger</i>
۱۳	حواصیل شب	<i>Nycticorax nycticorax</i>	۶۰	پرستوی دریایی نوک پهن	<i>Sterna nilotica</i>
۱۴	گاوجرانک	<i>Bubulcus ibis</i>	۶۱	پرستوی دریایی خزر	<i>Sterna caspia</i>
۱۵	لک‌لک سفید	<i>Ciconia ciconia</i>	۶۲	پرستوی دریایی بد صدا	<i>Sterna sandvicensis</i>
۱۶	اکراس سیاه	<i>Plegadis falcinellus</i>	۶۳	کاکایی ارمنی	<i>Larus armenicus</i>
۱۷	کفچه نوک	<i>Platalea leucorodia</i>	۶۴	کاکایی پا زرد	<i>Larus cachinnans</i>
۱۸	فلامینگو	<i>Phoenicopterus (ruber)</i>	۶۵	کاکایی سر سیاه	<i>Larus ridibundus</i>
۱۹	غاز خاکستری	<i>Anser anser</i>	۶۶	کاکایی کوچک	<i>Larus minutus</i>
۲۰	غاز پیشانی سفید	<i>Anser albifrons</i>	۶۷	کاکایی صورتی	<i>Larus genei</i>
۲۱	انقوت	<i>Tadorna ferruginea</i>	۶۸	پرستو	<i>Hirundo rustica</i>
۲۲	خوتکا	<i>Anas crecca</i>	۶۹	زنبور خوار	<i>Merops apiaster</i>
۲۳	خوتکا ابرو سفید	<i>Anas querquedula</i>	۷۰	سبز قبا	<i>Coracias garrulus</i>
۲۴	خوتکا کاکلی	<i>Anas falcata</i>	۷۱	هدهد	<i>Upupa epops</i>
۲۵	اردک سرسبز	<i>Anas platyrhynchos</i>	۷۲	چکاوک کاکلی	<i>Galerida cristata</i>
۲۶	اردک تاجدار	<i>Netta rufina</i>	۷۳	طرقه چکاوک	<i>Melanocorypha calandra</i>
۲۷	نوک پهن	<i>Anas clypeata</i>	۷۴	دم جنبانک ابلق	<i>Motacilla alba</i>
۲۸	اردک سر حنایی	<i>Aythya ferina</i>	۷۵	دم جنبانک خاکستری	<i>Motacilla cinerea</i>
۲۹	اردک بلوطی	<i>Aythya nyroca</i>	۷۶	دم جنبانک زرد	<i>Motacilla flava</i>
۳۰	اردک سر سفید	<i>Oxyura leucocephala</i>	۷۷	دم جنبانک سرزرد	<i>Motacilla citreola</i>
۳۱	عقاب ماهیگیر	<i>Pandion haliaetus</i>	۷۸	پیپت تالابی	<i>Anthus spinoletta</i>
۳۲	عقاب مارخور	<i>Circus gallicus</i>	۷۹	سنگ چشم خاکستری	<i>Lanius excubitor</i>
۳۳	سنقر تالابی	<i>Circus aeruginosus</i>	۸۰	چک	<i>Saxicola torquata</i>

<i>Luscinia svecica</i>	گلو آبی	۸۱	<i>Accipiter nisus</i>	قرقی	۳۴
<i>Erithacus robecula</i>	سینه سرخ	۸۲	<i>Falco columbarius</i>	ترم تایی	۳۵
<i>Emberiza calandra</i>	زردپره مزرعه	۸۳	<i>Grus grus</i>	درنای معمولی	۳۶
<i>Emberiza melanocephala</i>	زردپره سر سیاه	۸۴	<i>Fulica atra</i>	چنگر	۳۷
<i>Emberiza schoeniclus</i>	زردپره تالابی	۸۵	<i>Gallinula chloropus</i>	چنگر نوک سرخ	۳۸
<i>Oenanthe isabellina</i>	چکچک دشتی	۸۶	<i>Himantopus himantopus</i>	چوب پا	۳۹
<i>Passer domesticus</i>	گنجشک خانگی	۸۷	<i>Recurvirostra avosetta</i>	آووست	۴۰
<i>Carduelis carduelis</i>	سهره معمولی	۸۸	<i>Burhinus oedicnemus</i>	چاخ لُق	۴۱
<i>Carduelis cannabina</i>	سهره سینه سرخ	۸۹	<i>Glareola pratincola</i>	گلاریول بال سرخ	۴۲
<i>Rhodopechys sanguinea</i>	سهره بال سرخ	۹۰	<i>Vanellus vanellus</i>	خروس کولی	۴۳
<i>Sturnus vulgaris</i>	سار معمولی	۹۱	<i>Vanellus spinosus</i>	خروس کولی سینه سیاه	۴۴
<i>Pica pica</i>	زاغی	۹۲	<i>Vanellus leucurus</i>	خروس کولی دم سفید	۴۵
<i>Corvus corone</i>	کلاغ ابلق	۹۳	<i>Charadrius dubius</i>	سلیم طوقی کوچک	۴۶
			<i>Charadrius hiaticula</i>	سلیم طوقی	۴۷

جمعیتی پرندگان در پی سال‌های اخیر را نشان می‌دهد به طوری که در سرشماری سال ۹۲ میزان جمعیت پرندگان به بیش از ۲۰۰۰۰ فرد رسید (جدول ۲).

با توجه به اینکه تالاب آق قلعه (یومروته) از تالاب‌های شاخص و با اهمیت برای پرندگان مهاجر زادآور می‌باشد لذا سرشماری‌های مربوط به پرندگان آبی و کنار آبی در تیر ماه سال‌های ۸۹، ۹۰، ۹۱ و ۹۲ صورت گرفت. نتایج حاصل نشان از بهبود وضعیت

جدول (۲) تعداد جمعیت پرندگان شاخص تالابی در تالاب آق قلعه در فصل تابستان

۹۲	۹۱	۹۰	۸۹	گونه
-	۵	-	-	کشیم بزرگ
۷	۷	۱	-	کشیم کوچک
-	۱۰	-	-	کشیم گردن سیاه
۳۵۰	-	-	-	باکلان کوچک
-	-	۳۰	-	باکلان
۱۱۰۰۰	-	۳۵	-	فلامینگو
۱۵۰	-	۹۰۰	۳۰	اکراس سیاه
۳۰۰	۱۰	۲۰۰	۷	اگرت کوچک
۳	-	-	-	اگرت بزرگ
-	-	۵۰	-	گاوچرانک
۳۰	-	۲۰	۱۰	حواصیل خاکستری
۱۰۰۰	۵۰	۴۰	۲۰	حواصیل شب
۳	-	۱	-	حواصیل ارغوانی
۳	۲	-	-	حواصیل زرد
-	-	-	-	بوتیمار

-	-	-	-	بوتیمار کوچک
-	-	۵	۱	لک لک سفید
-	-	۱۳	-	کفچه نوک
-	۲	-	-	غاز پیشانی سفید
-	۳۰۰	-	-	غاز خاکستری
-	۳۰۰	-	-	خوتکا
-	۲	-	-	نوک پهن
-	-	-	۸	خوتکا کاکلی
۲۵۰۰	۳۰	-	۲	اردک تاجدار
۳۰۰	-	-	-	اردک سرحنایی
۱۰	-	-	۱	سر سبز
۳	۱۷	-	-	اردک سر سفید
-	۳	-	-	اردک بلوطی
۷	۴	۵	۷	سنقر تالابی
۳۰۰۰	۱۵۰	۱۰	۷۰	چنگر
-	-	۱	-	چنگر نوک سرخ
۷۰۰	۵۰	۱۰۰۰	-	چوبپا
۲۰۰	۳	۲۰	-	آووست
-	-	-	۱	چاخ لق معمولی
-	-	-	۱۰	سلیم طوقی
-	-	۱۰	-	سلیم طوقی کوچک
-	۲	-	۳	تلپه کوچک
-	۷	۱	-	گیلان شاه بال سفید
-	-	۵	-	آبچلیک آوازخوان
۱۰	-	۷	-	آبچلیک تک زی
-	۹	-	-	آبچلیک پاسرخ
-	۲	-	-	آبچلیک خالدار
-	۳	-	-	آبچلیک شکیل
-	۵	-	-	پاشلک کوچک
-	۱	-	-	خروس کولی دم سفید
۳	۲	۲	۷	خروس کولی سینه سیاه
۵۰	۱۲	۷۰	۱۳	خروس کولی معمولی
-	-	-	۵۰	کاکایی کوچک
۳۰	۲۰۰	۲۰۰	-	کاکایی سر سیاه
-	-	۳۰۰	-	کاکایی ارمنی
-	-	۲۵۰	-	کاکایی پازرد
۲۰۰	۲۰	-	-	کاکایی صورتی
۱۰۰	-	۳۵۰	۶	پرستوی دریایی سیاه
۵۵۰	-	۲۰۰	۳۵	پرستو دریایی تیره
۱۲۰	۱۰۰	۴۰۰	۸	پرستو دریایی بال سفید

۱۰۰	-	۱۰	-	پرستوی دریایی نوک کلفت
-	-	-	۴	پرستو دریایی توک زرد
-	۵۰	-	۳	پرستو دریایی معمولی
-	-	-	-	پرستوی دریایی خزر
-	-	۲۰۰	۸۰	گلاریول بال سرخ

*: نتایج سرشماری پرندگان حاصل مطالعات مستمر مجری در تالاب آق قلعه (یومرو تپه) از سال ۸۹ می باشد.

از میان گونه‌های دارای حمایت‌های ملی و بین‌المللی نیز تعداد ۲۶ گونه در تالاب شناسایی گردید. از این تعداد از نظر حمایت‌های ملی ۲۱ گونه حمایت شده یا در خطر انقراض بودند. ۱۵ گونه در ضمیمه‌های

۱، ۲ و ۳ کنوانسیون سایتس و از میان لیست سرخ IUCN نیز ۴ گونه قابل توجه در این تالاب شناسایی گردیدند (جدول ۳ و شکل ۴).

جدول (۳): پرندگان شاخص تالاب آق قلعه (یومرو تپه) و وضعیت حفاظتی ملی و بین‌المللی آن‌ها

IUCN	CITES	Iran	نام علمی	گونه
LC		⊕	<i>Phalacrocorax pygmeus</i>	باکلان کوچک
LC	II	◆	<i>Phoenicopterus ruber</i>	فلامینگو
LC	III	◆	<i>Egretta garzetta</i>	اگرت کوچک
LC		◆	<i>Casmerodius albus</i>	اگرت بزرگ
LC	III	◆	<i>Bubulcus ibis</i>	گاوچرانک
LC		◆	<i>Ardea cinerea</i>	حواصیل خاکستری
LC		◆	<i>Nycticorax nycticorax</i>	حواصیل شب
LC		◆	<i>Ardea purpurea</i>	حواصیل ارغوانی
LC		◆	<i>Ardeola ralloides</i>	حواصیل زرد
LC		◆	<i>Botaurus stellaris</i>	بوتیمار
LC		◆	<i>Ixobrychus minutus</i>	بوتیمار کوچک
LC	I	◆	<i>Ciconia ciconia</i>	لک‌لک سفید
LC	II	◆	<i>Platalea leucorodia</i>	کفچه نوک
LC	III	◆	<i>Anas crecca</i>	خوتکا
LC	III	◆	<i>Anas clypeata</i>	نوک پهن
NT		◆	<i>Anas falcata</i>	خوتکا کاکلی
LC		◆	<i>Netta rufina</i>	اردک تاجدار
EN	II	⊕	<i>Oxyura leucocephala</i>	اردک سر سفید
NT	III	⊕	<i>Aythya nyroca</i>	اردک بلوطی
LC	II	◆	<i>Pandion haliaetus</i>	عقاب ماهیگیر
LC	II	⊕	<i>Circaetus gallicus</i>	عقاب مارخور
LC	II	◆	<i>Circus aeruginosus</i>	سنقر تالابی
LC	II	◆	<i>Accipiter nisus</i>	قرقی
LC	II	◆	<i>Falco columbarius</i>	ترمتای
LC	II	◆	<i>Grus grus</i>	درنای معمولی
NT		◆	<i>Coracias garrulus</i>	سبزقبا

LC: *Least Concern* دارای کمترین نگرانی، EN: *Endangered* در خطر انقراض، NT: *Near Threatened*

در شرف تهدید، Vu: *Vulnerable* آسیب پذیر، ♦: حمایت شده، ☼: در معرض انقراض

شکل (۸) پوشش جانوری تالاب آق قلعه (یومروتپه) (عکس از فرشید دیلمقانی، صیاد شیخی، حجت جباری).

مشخصات فیزیکی شیمیایی آب تالاب

از تالاب‌هایی می‌باشد که به تازگی در فهرست تالاب‌های ملی قرار گرفته است. با توجه به این مسئله تاکنون مطالعاتی بر روی مشخصات فیزیکی شیمیایی آب تالاب صورت نگرفته است. لذا ادارا کل حفاظت محیط زیست استان می‌تواند جهت کامل شدن تحقیقات در این تالاب اقدام به نمونه برداری کرده و در آزمایشگاه اداره کل مشخصات فیزیکی شیمیایی آب تالاب مشخص گردد.

معیارها و اهمیت تالاب

تالاب آق قلعه (یومروتپه) دارای پوشش گیاهی مناسب می‌باشد و در طی سالیان اخیر روند روبه رشدی در بهبود وضعیت آن به وجود آمده است. میزان مساحت آبی پوشش و تراکم گیاهی آن افزایش یافته است. جمعیت‌های گونه‌های پرندگان آبی و کنار آبی آن افزایش یافته و به بیش از ۲۰ هزار قطعه رسیده است. اهمیت بالای این تالاب به دلیل جای دادن پرندگان در فصل بهار و تابستان می‌باشد که گونه‌ها در این فصول دوره حیاتی خود یعنی زادآوری رو می‌گذرانند؛ لذا این تالاب یا محل آشیانه سازی پرندگان قرار می‌گیرد و یا به‌عنوان محل تغذیه پرندگان زادآور سایت‌های دیگر قرار می‌گیرد.

عوامل تهدید کننده تالاب

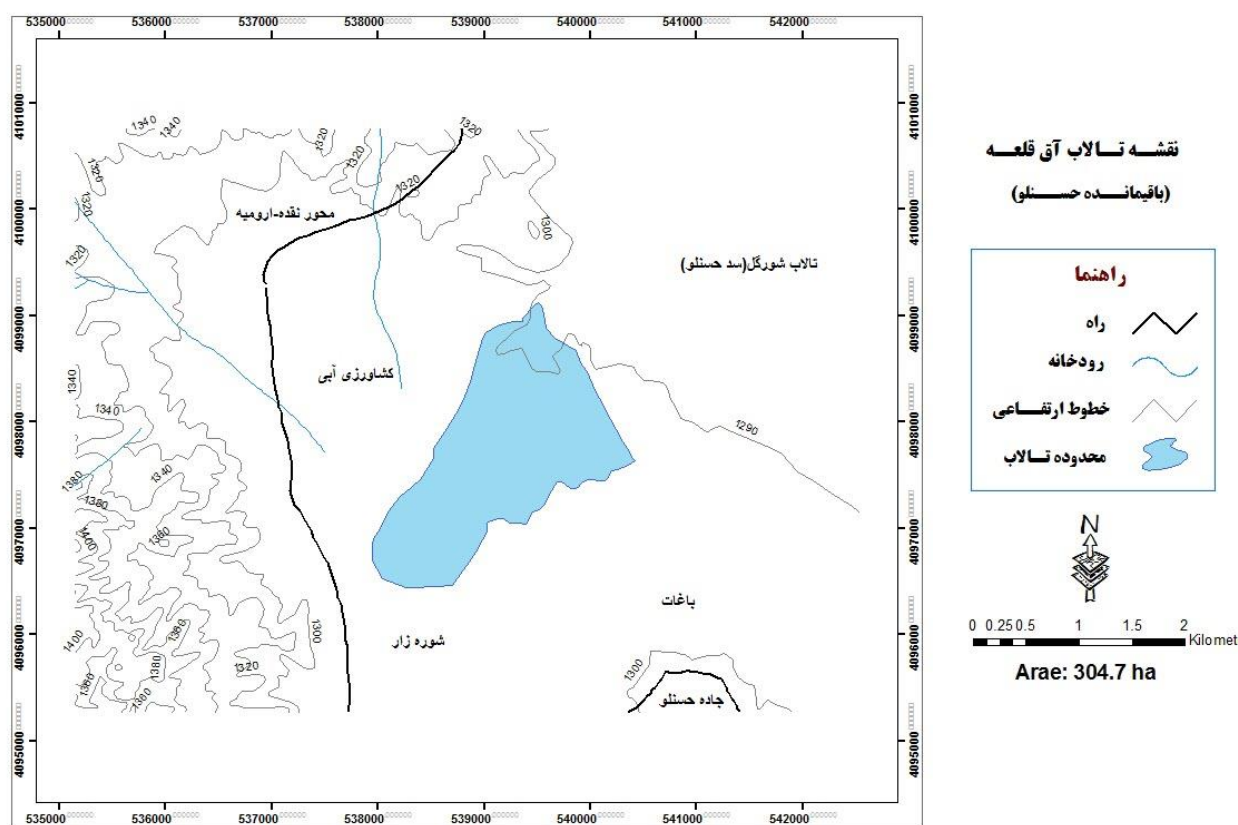
مهار آب توسط سد مخزنی و تبدیل اراضی تالابی به اراضی کشاورزی و چراگاه از جمله مخرب‌ترین و بیهوده‌ترین اقداماتی است که علیه تالاب‌ها صورت می‌گیرد (مجنونیان ۸۱). تالاب آق قلعه که پس از تبدیل تالاب شورگل به سد مخزنی و تغییر کاربری آن در قسمت جنوبی این تالاب به وجود آمد دچار تهدیداتی است که چرای دام و کاهش حجم آب ورودی در پاییز و زمستان و یخزدگی سطح آن مهم‌ترین این عوامل به شمار می‌روند. چرای دام در تابستان و پاییز تأثیر زیادی بر منبع غذایی مورد نیاز برای پرندگانی همچون غازها و دیگر پرندگان کنار آب چر می‌گذارد و دام‌ها به‌عنوان رقیب غذایی این گونه‌ها محسوب می‌شوند که با توجه به شرایط حاضر باید از ورود دام‌ها به محدوده تالاب ممانعت به عمل آید؛ و سطح آب تالاب در فصل پاییز و زمستان برای جذب پرندگان مهاجر زمستان گذران افزایش یابد (شکل ۹).

شکل (۹) عوامل تهدید کننده تالاب آق قلعه (یومروتپه)

تهیه نقشه رقومی تالاب

نقشه رقومی تالاب با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) تهیه گردید (شکل ۱۰).

شکل (۱۰) نقشه رقومی تالاب

و فلاینگو و دیگر پرندگان آبی و کنار آبی می‌توانند گردشگران داخلی و خارجی را به سوی این تالاب بکشانند. همچنین با توجه به وجود راه-های دسترسی آسان به تالاب و گذر خط ریلی قطار از مجاورت تالاب تا پایان سال ۹۲ از جمله پتانسیل گردشگری تالاب آق قلعه می‌باشد. حضور سد حسنلو به‌عنوان تفرجگاه آبی و تپه حسنلو به‌عنوان بنای تاریخی با قدمت ۶۰۰۰ هزار ساله بر پتانسیل گردشگری این تالاب می‌افزاید. حفظ ذخیره تنوع زیستی، اکوتوریسم و تغذیه آب‌های زیرزمینی از جمله ارزش‌ها و کارکردهای مهم این تالاب می‌باشد.

فعالیت‌های گردشگری فعلی تالاب و پتانسیل آن

در حال حاضر فعالیت‌های گردشگری خاصی در این تالاب صورت نمی‌گیرد. ولی با توجه به احیای این تالاب در طی دو سال اخیر و افزایش سطح آب و احیای پوشش گیاهی و ثبت بیش از ۹۰ گونه از انواع پرندگان در این تالاب قابلیت مناسبی را برای جذب گردشگر یافته است. از جمله پرندگان در خطر انقراض مانند اردک سر سفید، اردک بلوطی و کرکس مصری و حضور جمعیت‌های بزرگی از لک‌لک سفید

پتانسیل فعالیت‌های آموزشی تالاب

تالاب آق قلعه (یومروتپه) با دارا بودن فون و فلور مناسب و غنی و همچنین نزدیکی به مراکز شهری مانند شهرستان نقده و راحتی دسترسی به آن و وجود امکانات رفاهی و خدماتی در نزدیکی این تالاب و در محل سد مخزنی حسنلو می‌تواند محلی برای اردوهای علمی و آموزشی دانشجویان محیط زیست، منابع طبیعی و علوم پایه باشد.

تعیین نوع تالاب از نظر تقسیم بندی‌های جهانی

با توجه به تقسیم بندی‌های جهانی برای تالاب‌ها جزو تالاب‌های داخل خشکی زیر بخش دریاچه‌های شور، لب شور و قلیایی دایمی می‌باشد.

مقایسه تالاب با شرایط کنوانسیون رامسر

برای ثبت به‌عنوان تالاب بین‌المللی ۳ معیار این کنوانسیون را دارا می‌باشد معیارهای ۲، ۳ و ۴ که در زیر به آن‌ها اشاره می‌گردد (جدول ۴):

جدول (۴): تطابق معیارهای تالاب آق قلعه (یومروتپه) با معیارهای کنوانسیون رامسر

معیار کنوانسیون رامسر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
معیار تالاب آق قلعه (یومروتپه)	○	●	●	●	○	○	○	○

معیار ۲:

منطقه دارای تنوع گونه‌ای مناسب با ۹۳ گونه بوده و ۴ گونه در خطر انقراض و ۱۷ گونه حمایت شده ملی را در خود جای می‌دهد. همچنین ۱ گونه در ضمیمه یک سایتس، ۹ گونه در ضمیمه دو سایتس و ۵ گونه در ضمیمه سایتس را می‌توان در تالاب مشاهده نمود. از لیست سرخ IUCN نیز دو گونه در شرف تهدید (NT) و یک گونه در خطر انقراض (EN) را در بر می‌گیرد.

معیار ۳:

تالاب آق قلعه (یومروتپه) از زیستگاه‌های تالابی مهم جنوب دریاچه ارومیه می‌باشد که پرندگان آبی و کنار آبی را در شرایط بحرانی دریاچه ارومیه در خود جای داده است از جمله این گونه‌ها فلامینگو می‌باشد که در سال ۹۲ جمعیتی بالغ بر ۱۱ هزار فرد در تالاب تابستان گذرانی نمودند. پوشش گیاهی مناسب این

تالاب باعث آمدن پرندگان تالاب‌های اطراف به خصوص شورگل برای تغذیه و آشیانه سازی به این تالاب می‌باشد.

معیار ۴:

تالاب آق قلعه (یومروتپه) به‌عنوان پناهگاهی برای پرندگان محسوب می‌شود که در چرخه حیاتی زیستی خود قرار دارند. تابستان سال ۱۳۹۱ تالاب آق قلعه پذیرای هزار لک‌لک سفید، هزار اکراس و هزاران چوب‌پا بود. با توجه به خشک شدن دریاچه ارومیه و تالاب‌های فصلی هزاران پرنده هر ساله برای بهار و تابستان گذرانی وارد این تالاب می‌شوند.